

14058.

ADNOTATIONES CRITICÆ DE NATURA PUTRESCENTIÆ UTERI.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE GRATIOSI MEDICORUM ORDINIS

IN

**LITERARUM UNIVERSITATE CAESAREA
DORPATENSI**

UT GRADUM

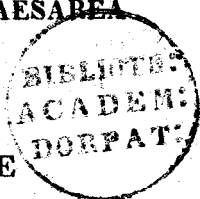
DOCTORIS MEDICINAE

RITE ADIPISCATUR PUBLICE DEFENDET

A U C T O R

EDUARDUS WILPERT,

CURONUS.

DORPATI LIVONORUM.

TYPIS J. C. SCHUENMANNI, TYPOGRAPHI ACADEMICI.

MDCCCXXX.

IMPRIMATUR

haec dissertatio, ea tamen conditione ut, simulac typis fuerit excusa quinque ejus exempla collegio ad libros explorandos constituto tradantur.

Dorpati Livonorum, die XI. m. Martii anni MCCCCXXX.

Dr. A. F. HUECK,
O. M. h. t. Decanus.

PATRI OPTIMO

Carolo Ludovico Wilpert

VERBI DIVINI MINISTRO

HASCE STUDIORUM PRIMITIAS

PIO GRATOQUE ANIMO

D. D. D.

AUCTOR.

D 15223

PROOEMIUM.

Anatomia pathologica, indies magis ex-culta, ex sacculo quidem scientia nos ex-imie auxit, eadem vero simul variorum er-rorum largus fons factus est. Multorum morborum, quos illo ex tempore sectio-num eventus in lucem ediderunt, in nu-mero est etiam uteri putrescentia, cujus ad Boërium usque medicos mentionem nullam injecisse non minus mirari licet, quam exinde eandem tam frequenter ob-servatam esse. Certum quidem est, mor-bos alios aliis temporibus frequentiores inveniri, idque nostro aevo de putrescen-tia uteri valere posse, non negabo. Ni-hilominus altera tantum ex parte putres-centiae uteri idem evenerit, quod multis aliis phaenomenis naturae, nimirum ut ip-sorum vis ac uatura non ante cognoscere-tur, quam per saecula sagacissimorum

investigatorum aciem effugissent, altera frequentia ejus ex errore scrutantium repetenda videtur. Credo equidem multos medicos, partim manca descriptione hujus morbi, a Boërio data, inductos, partim cupiditate gloriae ex observatione morbi rarioris adipiscendae obcoecatos, sibi visos esse, putrescentiam uteri invenisse, ubi re vera longe aliis morborum nominibus locus fuerit. Eo autem quod nonnulla istius morbi exempla fidem amiserant, propter rationem medicorum aliquot observantium parum circumspectam, exstiterunt, qui, quum ipsi putrescentiam uteri nunquam conspexissent, contrariam in partem peccantes, omnem rem in dubium vocarent. Attamen non de eo tantum disceptatio erat, utrum esset omnino talis morbus necne, sed inter eos etiam, qui morbum istum exstare persuasum habebant, de natura ejus disputari coeptum est. Quorum quidem omnium varias opiniones ut recte et apte dijudicarem, vera a falsis sejungerem, controversiam denique diri-

merem, id mihi propositum fuisse libellum huncce conscribenti, ipse titulus nuntiat. Quod quidem audax inceptum prosperum fuisse, omnium maxime ipse dubito, quippe qui virium mearum tenuitatem experientiaeque defectum noverim, nec vero ignorem multos homines claros frustra laborasse, ut rem istam ad liquidum perducerent, quin imo jamdiu ab instituto meo discessissem nisi haec duo visa essent attingi posse, primum ut opinionibus variis perpendendis et examinandis mihi quidem ipsi certum aliquod ac firmum judicium pararem, deinde, quae amplissimo medicorum ordini hujus universitatis debebam, ut tandem solverem.

Comparandis aegrotarum historiis quae tironi mihi propriae experientiae loco esse debebant, studui, ut de natura hujus morbi certiore me facerem. Quorum quum non magnus sit numerus, quae putrescentiam uteri plane probatam exhibeant, descriptionem casus cujusdam a clariss. Doctore Blossfeld observati, legentibus haud ingratam fore confido.

Caput I.

HISTORIA AEGROTANTIS PUTRESCENTIA UTERI EMORTUAE.

Femina quaedam rustica, triginta quatuor annos nata, corpore robusto, ter partum bene ediderat, jamque nonus agebatur mensis, postquam denuo gravida facta erat, quum, casu quodam delapsa, regionem sacralem laederet. Ceterum nullum aliud incommodum inde traxisse videbatur, quum postea quoque foetum se moventem perspicue sentiret et labores solitos ut prius perficere posset. Nocte inter diem undevicesimum et vicesimum mensis Februarii interposita, subito, conscientia sui sponte amissa, vehementissimis spasmodis correpta est. Obstetrix quum os uteri clausum attingere vix posset, partum longe abesse credebatur. Postquam vero spasmi liquore kali carbonici cum infuso valerianae propinato haud minuti sunt, aegrotam vicesimo die Febr. caute in nosocomium transportarunt, quo tertia hora pomeridiana pervenit. Hic eam Doctor Blossfeld hoc statu reperit: Facies atque extremitates valde

tumebant, sub intervallis 5 ad 15 sexagesimarum spasmi recurrebant, quo tempore facies e caeruleo rubra fiebat, palpebrae angulique oris tremebant, accedebat dentium frendor, os spuma obducebatur, intercludebatur anima, pollices comprimebantur et mox totum corpus spasmodis convelli coepit. Post aliquot horae sexagesimas procella haec consedit, jam mucus in pectore alte commoto strepebat et mox aegra, immota sensusque expers, in dorso jacebat, donec prior ille impetus rediret. Uterus tactu durus et contractus satis alte descenderat, caput foetus praejacens distincte sentiebatur. Intermissionum tempore pulsus plenus, tensus, ac modice acceleratus, spiritus frigidus erat. Ex his symptomatibus totoque aegrotae habitu doct. Blossfeld spasmos congestionibus ad caput excitari collegit, quarum causa praedisponens, quae vocatur, redundantia sanguinis in venis esset, causa occasionalis circulatio impedita utero vasa abdominis comprimentes. Hinc libra sanguinis satis firmam insulam formantis brachio detracta est, suris sinapismi, capiti glacies imposita, interne Calomel cum moscho porrectum. Praeterea id actum, ut partus quam maxime acceleraretur. Velamentis ovi arte ruptis, fomenta aromati-

ca ad abdomen applicata sunt. Nihilominus viginti quatuor demum horis post, quam spasmi exorti erant, os uteri tantum patebat, ut arte nonnulla adjuvante, puella mortua in lucem ederetur. Exploratio interne et externe instituta nullam de perfecta maturitate foetus dubitationem reliquit. Inter partum aegrota omni sensu privata, ne minimum quidem doloris signum dederat. Sanguinis jactura exigua erat, sanguis autem ipse male olens, ex atro fuscus. Spasmi nunc paulatim remittentes post horas duas plane desierunt, pulsus autem vix sentiri poterat omniaque aderant signa summae virium exhaustio- nis. Jam moschus et camphora cum serpen- taria alternis aegrotae porrecta sunt, adjecta cerevisia fervefacta cum vitello ovi. Placenta aliquot horis post soluta ac remota, injectio- nes in uterum e serpyllo aliisque herbis in- stitutae sunt, fomentorum aromaticorum usus continuatus. Postero die spasmi non redie- rant, oculi autem fixi manebant et cervix ri- gida ad rectam conversa erat. Lochia foe- da et male olentia parce manabant, uterus parum contractus tactu mollis apparebat, mammae collapsae, sudor nullus erat, contra saliva satis larga defluebat. Lingua pura, dentes sordido glutinosoque, labia fusco in-

tegumento obducta erant. Pulsus mollis vix que acceleratus reperiebatur. Sub vesperam exacerbatio exstitit. Die XXII Febr. aegrota pluries ad se rediit, quo tempore vinum, jus aliaque avidè deglutiebat.

Die XXIII Febr. majis etiam animum eam recepisse patebat, verba enim apta faci- ens, de nulla re querebatur, cibos vero si- bi datos multo appetitu comedit. Respiratio bona erat. Vesperam versus exacerbatio. Diem XXIVtum et XXVtum Febr. aegrota sui haud conscia jacebat. Presso abdomine et utero, qui minor etiam factus quam prius, mirumque in modum mollis erat, distorto ore femora ad abdomen attrahebat. Lochiorum fluxus, ut prius, parvus et turbidus. Ex- plorantium digiti, vaginam et collum uteri, tactu pultosum, examinantes muco fusco et foetido obducebantur. Alvi evacuatio cessa- verat, urina vero sponte effluebat, vultus valde deformatus erat. Medicamenta prius praescripta et nunc adhibita sunt, adjectis infrictionibus spirituosus. Die Febr. XXVIto oedema faciei ac pedum omnino evanuerat. Excrementis sponte effluentibus, deliriosisque blandis animum tenentibus, facies vere hippo- cratica facta est. Aegrota, postquam diem XXVIItum, XXVIIIvum et XXIXnum mor-

tis luctamine transegit, tandem calendis Martius duodecimo die morbi exstincta est. Triginta horis postquam obiit medicus sectionem instituit. Uterus 5 pollices longus, in fundo circiter 4 pollices latus, externe e flavo candidans apparebat, ita tamen, ut, quo magis deorsum descenderes, eo pluribus eum maculis lividis, pollicem longis notatum invenires. Insigni erat mollitia, imo cervicem versus plane difflebat. In fundo sectus circiter unam lineam crassitudinis colorem albidum exhibebat, hinc obscurari coepit, donec ex atro fuscus esset, mortificatione substantiae pari gressu procedente, praesertim dextra parte, ubi placenta adhaeserat et cervicem versus. Facies interna praecipue admirationem spectantis movebat, quippe quae membrana mucosa ex atro viridi, splendente, foetidissima atque dissoluta, vestita esset. Crassitudo parietum 5 lineas plenas efficiebat. Nusquam nec indurationis nec inflammationis praegressae vestigia ulla inventa sunt. Ceterum nec ovaria nec ligamenta lata aut peritonaeum destructionis modo depictae partes habebant. Reliqua organa cavi abdominalis et pelvis normalia, solus splen parvus ac mollis erat. Vena cava venaque portae parum sanguinis crassi et atri continebant. Pul-

mones nihil insoliti offerebant. In dextro cordis ventriculo, cujus parietes praeter solitum molles erant, polypus repertus est et magna copia sanguinis carbonio abundantis. Ventriculus cordis sinister, parietes paulum hypertrophicos exhibens, sanguine vacuus erat, quo vasa coronaria turgabant. Cavum cranii quamquam cautissime aperiebatur, aliquot tamen unciae sanguinis effluerunt, cujus praeterea magna copia in omnibus gyris interpiam matrem atque arachnoideam inventa est. In ipso vertice paullulum ad dextram interdum matrem atque arachnoideam exsudatum gelatinosum granosumque magnitudine quadrantis argentei (Quartrubel) situm erat. Tunicarum cerebri vasa omnia et sinus plexusque sanguine turgabant, ventriculi aqua. Cerebri densitas normalis, cerebellum perdurum erat. — Adjicit his omnibus doctissimus observator, sua opinione vitium capitis phlogosis naturam habuisse, putrescentiam inflammationi eniquam topicae originem non debuisse, itaque utrumque malum et natura et curatione plane contrarium fuisse.

Caput II.

Sequitur, ut variorum auctorum varias de isto morbo opiniones breviter pertractem, quantumque fieri licet similes similibus componam, diversas sejungam. Quae antequam aggrediar venia petenda est pro eo, quod generalem quandam speciem putrescentiae exhibere non valeo. Quamvis enim necessarium videatur lectori, ut, cujus rei naturam investigare velis, ejus signa et actionem antea cognoveris, utque esse rem quampiam scias, ejusque hanc vel illam speciem, priusquam, quid revera sit, explorare moliaris; tamen signa externa mihi videor indicare non posse morbi, quem alii omnino esse negarunt, alii malaciam, alii febrem puerperalem, alii denique sequelam metritidis habuerunt. Unde quum appareat diversissimos status morbosos, quibus nihil fere commune est praeter uteri putredinem, illo nomine appellatos esse, quaevis autem morbi forma ex multorum casuum similium observatione constituenda sit, aptam putrescentiae uteri symptomatologiam dari non posse, per se patet. Signa anatomica hoc loco referre inutile habeo, partim quia capite praecedente majorem

partem allata sunt, partim quia, quae desiderantur, occasione data supplebuntur. Nihil igitur restat, nisi, ut quid experti sint singuli scriptores, et quae inde collegerint, exponam.

I. Boër *) sub finem saeculi praeteriti in puerperis vel etiam in feminis inter partum mortuis, quae modo cum phaenomenis febris puerperalis vel febris miliaris, modo post statum debilitatis subito exortum vel post vehementes convulsiones vita decesserant, haud raro internam uteri superficiem, praesertim in ore uterino et quo loco placenta inserta fuerat, saepe usque in ipsam intimam substantiam uteri colore impuro, plerumque subnigro vel ex viridi nigricante tinctam mollem ac putrem, foetidam, nonnunquam etiam cadaverum instar olentem, invenit, et utero ita mutato putrescentis nomen indidit. Idem quamquam non negavit morbum illum fortasse jam antiquitus exstitisse, se tamen ejus inventorem dixit, et hunc ipsum plerumque febribus puerperalibus dictis, multisque aliis perniciosis puerperarum morbis

*) *Natürliche Geburtshilfe und Behandlung der Schwangeren etc.* Wien 1817 Band I. pag. 202.

subesse contendit (libr. cit. pag. 223) ita ut infamis purpura et scarlatina puerperarum nihil fere aliud sit, quam symptoma illius status, quem ipse putrescentiam vocaverit. Jam quum nec in vivis nec in mortuis aperta metritidis signa unquam invenisset, putrescentiam processum quandam spontaneae destructionis in superficie uteri interna exorientem esse dixit, qui optime cum sphacelo scorbuticorum, cum decubitu, in genere cum mortificatione partium organicarum per miasmata virulenta comparari possit. Cui statui ubi revera principii inflammatorii quid insit, hoc tam malignum esse tantumque discedere a phlogosi vulgari, ut plerumque non animadvertatur, dumque gangraena inflammationem sequens non minus externam quam internam uteri superficiem aggrediatur, et perspicua vestigia inflammationis in ambitu suo relinquat, putrescentiam tantum internae superficiei adhaerere. Quae postquam de natura morbi judicavit, quem pericolosissimorum morborum puerperalium fundamentum esse dixerat, opus esse intellexit, ut ipse, inventor, symptomatologiam ejus constitueret. Attamen mox sibi persuasit fieri non posse, ut cujus morbi tam varia esset natura, ejus certam aliquam imaginem praeberet, quare descrip-

tionem suam his verbis terminavit: „Ihre ganze äussere Charakteristik besteht vielleicht darin, dass sie nichts Charakteristisches an sich hat.“ Quid vero, hujus rei culpam in morbum an in Boërum conferas? Illiusne erat, novam morbi formam statuere, qui signa ejus certa nulla novisset?

Quam viam Boër ingressus erat, ea perrexit Jörg *). Propriae experientiae innixus, esse morbum talem, persuasum habebat, et accuratius eum descripsit. Plerumque ultimis demum graviditatis mensibus eum oriri dixit, et dehinc tarde procedere, donec partu facto propere ad mortem perducatur. Ortum ejus communi defectione virium, macie, faciei collapsu, flavo colore cutis notari. Dolores ad partum tunc debiles apparere, et parum constantes. Post partum putrescentiam uteri planius cognosci, functionibus puerperae a norma decedentibus. Totum etiam corpus valde debilitatum, iners atque dolore vacuum apparere, nisi status inflammatorii accedant, praesertim peritonaei, ubi, quum morbus speciem febris puerperalis induat, diagnosis ali-

*) Handbuch der Krankheiten des Weibes. Leipzig 1831

quantum impediatur. Vitium illud plerumque gravidas corripere constitutionis laxae, in quibus pravo ac vili victu cultuque, aëre corrupto, animi affectionibus deprimentibus cacochymia effecta sit. Inflammatione putrescentiam puram omnino vacare. Vim ejus ac naturam mortificationem esse intimae tunicae uteri, cui inter graviditatem et partum vires vitales non suppedient ad processum illum, quo placenta et tunica decidua marcescant, a se arcendum. Apparere igitur putrescentiam magna debilitate corporis et praecipue uteri productam.

Zimmermann, qui in dissertatione sua de uteri putr. Lipsiae MDCCCXV casum quendam sub auspiciis Jörgii observatum descripsit, cum praeceptore suo plane congruit, nisi quod originem putrescentiae e stagnatione succorum explicare conatur, quae, quum tanta sanguinis copia gravidum in uterum confluat, nisi vis formatrix simul aucta sit, corruptionem illius organi efficere debeat.

Carus*) ex parte Jörgio assentitur. Quum enim statum istum uteri, quo interna superficies praesertim prope orificium uteri

mucos ex atro cinereo soluto ac putrido obducta est, eaque mollitia, isque color in ipsam uteri substantiam aliquantum processit, haud raro in sectionibus puerperarum observaverit, putrescentiam profecto primarie exoriri, eoque partim mortes subitas gravidarum et puerperarum, partim rupturas uteri inter partum effici posse arbitratur. Pariter atque Jörg putredinem illam et mortificationem praecipue a tunica decidua Hunteri, solutioni destinata, initium sumere credit, ipsumque uterum propter indolem suam imprimis vegetativam, prae caeteris omnibus organis, occasione data, facillime in putredinem abire posse contendit, quum etiam in vegetabilibus putredo animadverti solet, licet nullus status inflammatorius eorum notus sit. Altera autem ex parte Carus putrescentiam uteri, quacum frequenter aliae inflammationes apertae et status febriles universales conjuncti sint, saepius ex inflammatione, propter universi corporis constitutionem malam ad solutionem sphacelosam vergente, ortum trahere credit.

Locheri*) opinio proxime accedit ad

*) Gynaekologie. Dresden 1838. § 1065—1067.

*) Dissertatio de putr. uteri Berol. 1819 pag. 24—28.

eas, quas adhuc percensuimus. Descripsit ille quidem casum quendam a Sieboldio observatum, quo aegrotā ultimis graviditatis hebdomadibus de dolore uteri acerbē urentē querebatur animoque perquam abjecto erat. Inter versionem et extractionem infantis mortui, odor foetidus diffundebatur, placenta pultis instar mollis et colore impuro tincta erat. Sequēbatur iteratis vicibus metrorrhagia, abdomen nunquam dolore vacabat. Debilitas indies crescebat, septimo die aegrotā obiit. Sectione facta omnia organa sana apparuerunt, attamen exsanguia. Uteri parenchyma lardo suillo simile (quale idem Jörg quoque semper se vidisse profitetur) crassum, sine duritie, superficies interna omnis livida, resoluta, praesertim quo loco placenta inhaeserat. Locher jam contendit graviditatis tempore vim vitalem in universum, praecipue vero in utero excitatam esse. Hinc cogitari posse, omnes vires ad absolvendam graviditatem impendi, qua terminata, vitam corpus conservare non amplius valere, vim vitalem corrūere, materiam e legibus chemicis dissolvi, idque primum eo loco fieri, ubi excitatio maxima fuerit. Quam quidem sententiam, quum, quem ipse retulit unicū casum, is non satis probare posse videtur, quippe qui et doloribus praegressis et

operatione et haemorrhagiis insecutis complicatus esset, Locher non tam sua experientia, quam observationibus ab antecessoribus, praesertim a Boërio et Jörgio sibi datis, ad morbum istum depingendum usus est.

Wenzel *) morbum nostrum corruptionem sphacelosam vocat, eamque saepius in cadaveribus inveniri contendit, simul tamen putrescentiae nomen restringendum cauteque adhibendum esse censet, quum persaepe varii scriptores phaenomena quaedam in interno utero conspecta pro destructione sphacelosa habuerint, quae nihil fuerint nisi reliquiae placentae, quibus abrasis ipsa uteri substantia nullum nec gangraenae nec inflammationis vestigium exhibuerit. Verae corruptionis sphacelosae tria genera posuit, primum vehemente inflammatione provocatae, alterum etiam inflammationem secutae, cujus vero mitis indoles nullam mortificationis suspicionem movisset, tertium denique corruptionis sphacelosae inflammatione non praegressa, sive putrescentiae Boërianae. Experientiam ipsum edocuisse contendit, putrescentiam Boëri nunquam inter

*) Die Krankheiten des Uterus. Mainz 1816 pag. 44

graviditatem obvenire eamque remediis topicis sanari non posse. Contra plane confirmat, quae Boër de inopia signorum externorum dicit. Causam ejus proximam collapsum vasorum ducit, momentorum causalium in numero habet, quaecunque vim vitalem minuere possint, ut inter alia etiam phthisin pulmonalem atque haemorrhagias uterinas.

II. His opinionibus intine se adjungit Schönleini disciplina, quae eo tantum differt, quod morbum illum in certum aliquem ordinem redigere conatur. Notum est, Schönleinum *) familiam Neurophlogosium (licet eam non invenerit) primum suum in systema morborum recepisse, veluti qui morbi medium tenerent inter phlogosin atque neurosin. Non est, cur, quae signa generalia Schönlein huic morborum familiae vindicavit, ea hoc loco repetamus. Putrescentiam vero eodem pertinere censet, eique esse haec signa physiologica propria constituit: eam solas puerperas aggredi, prodromos esse virium exhaustionem per graviditatem, dolores spasticos inter partum. Symptomata localia morbi evoluti in

puerperio secundum Schönleinum haec sunt: uterus aut contractus et dolorosus, aut inflatus mollis, dolore carens, lochia turbida, foetida, collum uteri, si sedes est affectionis, molle, calidum, parum dolorosum, mammae flaccidae. Symptomata universalis et consensualis, febris, sensus lassitudinis, magna inquietudo, sitis inexplibilis, principio obstructio alvi, serius diarrhoeae, saepe urinae retentio. Complicatur morbus secundum Schönleinum frequenter cum phlebitide uterina, cum peritonitide, cum febre puerperali et cum eclampsia parturientium. Sponte oritur e refrigeriis et laesionibus mechanicis, vel e contagio aliquo fixo.

E discipulis Schönleini Balling *) quae modo attulimus longius persequi conatus est. Putrescentiae frequens complicatio cum febre puerperali opinionem ei confirmavit, his in casibus putrescentiam secundariam esse, e febre puerperali pendente, a qua primariam rarius existentem secrevit. Hanc semper ex interna superficie praesertim colli uteri prodire statuit, dum illa secundaria non habeat quam constanter teneat ortus locum, et plerumque etiam

*) Allgemeine und specielle Pathologie und Therapie 1832 pag. 529.

*) Gemeinsame deutsche Zeitschrift für Geburtskunde. Band III. Heft II. 1831.

organa cum utero connexa simili ratione mutata ac deleta offerat. Primariam putrescentiam nomae analogam facit. Hanc inter graviditatem oriri contendit, quo tamen tempore, quibus symptomatibus putrescentiam dignosci vult, ea partim multis in gravidis reperiuntur, nullum omnino morbum puerperalem certo indicantia, partim ea sunt, quae morte foetus et placentae excitantur. Stadium morbi evoluti, quod in tempus puerperii cadere solet, inde initium facere dicit, quod dolores in abdomine plane considant, orificium uteri prius ardens refrigescat et emolliatur, effluvium foetidum fiat, et vires pulsusque celeriter collabuntur. Praeterea mortificationem tunicae deciduae, quantum ipse expertus sit, in tunicam quidem mucosam uteri, nunquam vero in ipsam ejus substantiam transire affirmat.

Albert*) quoque putrescentiam in numero neurophlogosium refert, quibus id peculiare sit, quod organon, aut summae actionis vitalis tempore, aut ipso in transitu ab alia vitae periodo ad aliam, corripiant. Quo tempore, si illud influxu aliquo hostili afficiatur, actio-

*) Neue Zeitschrift für Geburtskunde, herausgegeben von Busch etc. Band III. Heft II. pag. 276.

nem vitalem frangi et materiam plasticam formationi destinata in particulas primarias homogenas dissolvi debere credit. Tamen non acquiescit in symptomatologia a Schönleino et Ballingo data, quum quae nunc sit hominum experientia, descriptionem putrescentiae convenientem dari posse neget. Quas vero nobiscum communicavit aegrotarum historias (quarum prima mea opinione gangraenam forcipe adhibita exortam tractat, secunda febrem puerperalem, ubi praeter symptomata peritonitidis, interna uteri superficies squalido tegumento obducta erat, tertia denique, quum sectio non sit facta, parvi est pretii) eae parum aptae videntur, quae claram morbi imaginem nobis praebeant, quin etiam ipse Albert profitetur, ex illis nullum signum sumi posse, quod diagnosin confirmare valeat.

Romberg*), quem jam prius nominare oportebat, quum prior scripserit, maxime cum Schönleini disciplina consentit. Semel ille morbum nostrum observavit, quem casum paucis referam. Feminae, quae jam octies pepererat, adhuc optima valetudine gavisae, octavo die ante nonum partum vena incisa est (quod

*) Horn's Archiv 1822 November pag. 379.

cur factum sit auctorem tacuisse doleo). — Secundo ante partum die illa mortis angoribus cruciari coepit. Partu facili opera absoluto, illico vires collapsae sunt, pulsus diminutus est, cutis ardens, lochia foetida facta, conscientia nulla. Tercio die post aegroti vita excessit, nullis usquam doloribus perceptis. Sectione facta in collo uteri et quo loco placenta inserta fuerat, putrescentia prope penetrans inventa est. Partes putrefactae distinctis lineamentis a reliquo utero plane sano diremtae erant, cujus tantum in externa superficie nonnullae maculae lividae apparuerunt. Dextrum ovarium quoque molle erat. Hac experientia nisus, Romberg putrescentiam uteri nihil differre collegit a noma et angina gangraenosa maligna. His enim morbis, item in extremis systematibus membranae mucosae exorientibus, nulla inflammatione aut praegressa aut comitante primum mollitiem et solutionem membranae mucosae cum ingente foetore progigni, unde partes vicinae deleantur. Ad foetorem procreandum praecipue aërem atmosphaericum valere.

III. Num qui sequuntur tres scriptores de putrescentia propria experientia edocti sint, eamque ipsi observaverint, mihi non est notum. Ex quo autem tempore sectiones fre-

quentius institui coeperunt, omnia fere organa prae ceteris autem organa parenchymatosa emollita inventa sunt. Primus nunc Hesse *) universa mollitiae genera uno ordine complexus est, librumque de iis conscripsit. Ponit hic quidem et spontaneam mollitiam uteri, quam e propria quadam cachexia, nutritioni malae originem debente, ducit, et mollitiam inflammatione productam. Testem illius Böerum affert, hujus Lippichum. Odorem foetidum peculiari indole uteri niti arbitratur. Jam enim normali corporis statu lochia et solutam membranam deciduam Hunteri ingratum odorem spargere, hinc mirum non esse, quod ille pessimus sit in statu morbo.

Luroth **) mollitiam spontaneam uteri iis, quae ipse expertus est, confirmavit, ejusque tres gradus statuit, quorum cujusque exempla aliqua in promptu habet. Putrescentiam uteri quam non nisi e scriptis medicorum germanicorum cognoverat, illius hysteromalaciae, quippe cui simillima videretur, varietatem esse

*) Ueber Erweichung der Gewebe und Organe etc. Leipzig 1827.

**) Sur le ramollissement de l'utérus im Répertoire général d'anatom. etc. par Broschet 1828. Tom. V. pag. 1.

dixit, de eadem tamen separatim disseruit, quia (ut ipsius verbis utar) a multis medicis tanquam morbus peculiaris descripta sit. Id tantum postulat, ut ne quis integumentum internae superficiei uteri foetidum solum ac fuscum, quod saepe post febres puerperales observetur, temere putrescentiam dicat, ut multi fecerint. Indolem hujus mali contagiosam plane negat.

Finzelsberg*) cum scriptoribus duobus modo nominatis plane consentit, adjicit tamen, postquam descriptionem morbi eandem fere quam Jörg dedit, ut malaciae aliorum organorum, ita hujus signa pathognomonica nulla esse. Et hic malum e tunica decidua soluta initium capere putat. Omnes illi tres, quos ultimo loco nominavimus, in eo consentiunt, quod putrescentiam potius hysteromalaciam vocandam esse contendunt, eamque frequentissimam causam rupturae uteri habent.

IV. Omnium minime medicorum suffragia tulit opinio ea, cui Sczucki**) et d'Outrepont***) se addixerunt. Nimirum secundum

*) Dissertatio de putr. uteri. Berol. 1835.

**) Hufeland's Journal 1821 October.

***) Meissner's Forschungen des 19ten Jahrhunderts etc. Band V. pag. 363.

hos jam inter graviditatem inflammatio lenta nascitur, cujus, partu edito, tam infaustus est exitus. Sententiam hanc experientia fulcire conati sunt. Dolore enim constante, hebetere, qui quoque motu augeatur, graviditatis tempore illam significari contendunt inflammationem. Horum igitur virorum opinione, putrescentia non primarius est morbus sed exitus alterius.

V. Lippich, Helm et Lee putrescentiam pro peculiari quadam specie febris puerperalis habent eamque, metritidem septicam, inflammationem septicam uteri appellant.

Lippich *) talem epidemiam in léchodochio Vindobonensi anno 1823tio observavit. Uterus fere ubique primarie affectus erat, idque modo inflammatorio, ut e relationibus sectionum patebat. Haec febris puerperalis valde maligna erat, symptomata infaustissima exhibebat, et ad dissolutionem humorum et solidorum tendebat. Lippich, quamvis studiosissime id ageret, ut ne usquam a Boëro discreparet, tamen non poterat, quin stadium inflammatorium poneret. Hac re autem, quidcumque praeterea dicat, invitus a

*) Observata de metritide septica etc. Vindob. 1823.

Boëri disciplina longe discessit. Sepsin enim uteri descripsit quae non primarie talem se exhibeat, sed processu quodam inflammatorio progignatur, quem semper sepsi terminari non necesse sit.

Helm *) putrescentiam Boëri inflammationem septicam tunicae mucosae uteri esse dixit, eamque frequentioribus morbis puerperalibus perniciosius adnumeravit. Hac in inflammatione, eodem auctore, febris illico vehementer est, pulsus parvus, acceleratus, orificium uteri fervidum et sensibile, lochia colore impuro tincta et male olentia, abdomen inflatum, uterus laxus. Decursus morbi celerissimus, moritur aegrotans sopore vincta plerumque post tres vel 4 dies. Nonnumquam tamen partes gangraenosae detruduntur, interdum fistulae remanent. Post mortem uterus solito major invenitur, mollis, veluti soluto sanguine perfusus, et superficie sua interna exsudatum fuscum impurum tenens, quod odorem gangraenosum diffundit. Complicatus reperitur morbus ille cum peritonitide et cum phlebitide uterina.

Virorum doctorum inflammationis theoriae

*) Kleinert's Repertorium 1838, Januarheft pag. 156.

faventium in numero est etiam Lee *), qui primus demonstravit, quoque in puerperio internam uteri superficiem fusco vel cinereo integumento obductam esse, quod saepe a minus peritis pro inflammatione habitum sit. Ubi vera inflammatio tunicae mucosae existat, hanc emolliri et penitus deleri contendit. Inflammatione longius propagata totam substantiam, textum muscularem uteri nigrum vel cinereum et emollitum reperiri. Inflammatione haec omnia effici clar. Lee ex analogia colligit, ad ea respiciens, quae aliis in partibus musculosis inflammatione excitentur, et inde quod morbus iste tam saepe cum peritonitide conjunctus occurrat. Causam ejus praecipuam vim extrinsecus illatam esse arbitratur, diagnosis vero nunquam certam fore. Morbum jam partus tempore plane evolutum vidit, suamque experientiam cum observationibus iis, quas Boër retulit, certum facere contendit, parietes uteri, occasione data, non minus inter graviditatem emolliri posse, quam partu edito.

*) Researches on the Pathologie and Treatment of some of the most important Diseases of women by R. Lee. London 1833, übersetzt von Schneemann 1834.

VI. Transeo ad theoriam eorum, qui putrescentiam exitum febris puerperalis esse judicant. Hoc unice verum esse credunt Bischoff *), Desormeaux **), Neumann ***), Schmidtmüller †). Constanter fere certis quibusdam in epidemiis febris puerperalis substantiam uteri emollitam, tunicam ejus internam solutam et putrefactam observarunt, putredine hac interdum in ipsam substantiam propagata.

Etiā Busch ††) observationibus suis eo deductus est, ut morbum istum inter graviditatem exstare negaret, nec aliud quidquam esse diceret, quam febrem puerperalem certa quadam ratione immutatam. Notandum est Buschium semper dolores in abdomine animadvertisse, licet haud raro fortiore demum pressione detegi potuerint. Eandem theoriam etsi paulum restrictam etiā Schmitt, Berndt et Eisenmann amplexi sunt.

*) Grundsätze zur Erkenntniß und Behandlung der Fieber etc. Wien 1830.

**) In Meissner's Forschungen etc. Band V. pag. 367.

***) v. Siebold's Journal Band VII. pag. 53.

†) Horn's Archiv für med. Erfahrung Band VIII. pag. 21.

††) Gemeinsame deutsche Zeitschrift für Geburtskunde etc. Band II. pag. 77.

J. Schmitt *) omnibus in exemplis putrescentiae, quae Boër, Lippich aliique descripserint, illam pro exitu febris puerperalis habendam esse censet. Tamen putrescentiam primariam exsistere non negat, sed exemplum ejus affert casum quendam a Velten observatum et in Rustii Mag. (Band 18 pag. 340) descriptum, ubi femina doloribus ad partum incipientibus mortua est, infanteque per sectionem caesaream remoto, tota superficies uteri anterior putrefacta apparuit. Porro ex hac aegrotae historia, partum ab utero putrefacto edi non posse colligit. Ceterum sive putrescentiam talem sine inflammatione oriri cogitemus, sive cum ea; tamen semper propriam quandam uteri qualitatem, quae talem effectum admittat, pro causa ejus primaria habendam esse contendit.

Accuratius etiā, quam ille, Berndt **) putrescentiam uteri sensu strictiore dictam et a putredine malignas febres puerperales sequente segregavit, et a gangraena vera metritide effecta, et denique a gangraena actione putridae saniei in uterum exorta. Primam

*) Heidelberger klinische Annalen. Band II. pag. 126.

**) Spezielle Pathologie und Therapie II. 2. pag. 987.

illam inflammationem cachectico - asthenicam esse putat, quae dispositione morbosa hominis nitatur, cujusque evolutio rationibus uteri gravidadi adjuvetur. Dispositionem morbosam gravidarum in dyscrasia scorbutica succos solvente constare, evolvi autem morbum demum post partum. Dolores in abdomine, illo auctore, praesertim pressione adhibita, nunquam plane desiderantur. Vires celerrime concidunt, pulsus perparvus ac frequens evadit, exoritur calor urens, sitis ingens, collapsus faciei, accedunt deliria. Mammae flaccescunt, lochia foetida fiunt, alvus inflatur, simulque varia symptomata gastrica in conspectum veniunt, ut vomitus ac diarrhoea. Saepe etiam peritonitis se adjungit. Status morbosus tandem febris puerperalis putridae speciem prae se fert. Decurrit morbus 7—9 diebus. Sectione facta ea inveniri confirmat, quae Boër et Jörg indicaverint.

Eisenmann *) denique, qui locum, a quo placenta inter partum solvitur, pro superficie vulneris habet, in quo diversissimi processus morborum radices agant atque inde

alias in partes organismi propagati variarum febrium puerperalium forma appareant, de natura putrescentiae eadem fere sentit, quae illi, quos modo attuli. Putrescentiam epidemicam semper fere metrotyphi sui exitum esse judicat, rarius metrocholis. Concedit tamen exempla putrescentiae inveniri, quae e putredine vel foetus vel placentae vel tunicae deciduae ortum trahat. Resorptis substantiis putridis febrem putridam exoriri dicit, quam putrescentia, locale symptoma morbi putridi, comitetur. Hoc praecipue fieri, ubi placenta retenta resorbeatur, sed etiam tum, quum foetus moriatur, cujus rei documento casum quendam a Girlo descriptum affert. Num putrescentia unquam a membrana decidua initium cepit, in dubio relinquit. Primarium putrescentiae genus, quod ratione nomae simili evolvatur, omnino negans, demonstrat, Ballingi descriptionem, qua processum unum eundemque putrescentiae et nomae subesse probare conatus sit, potius diversam utriusque morbi naturam testari.

VII. A ceteris omnibus plane differt Sundelini et Naumanni opinio. Ambo, quum neuropathologi sint, putrescentiae causam in systemate nervoso quaerunt. Eam

*) Die Wund- und Kindbett-Fieber. Erlangen 1837 pag. 517.

morbum esse dicunt, jam inter graviditatem orientem, cujus causae atque decursus, sectionumque eventus vitium aliquod nervosum subesse doceant. Feminae, Naumann inquit, gravidae fiunt systemate nervoso valde exhausto. Quod si jam et ad foetum nutriendum et ad partum perficiendum continuo et pervalido impulsu nervoso a centro profuente opus est, id tandem evenire oportet, ut sanguis propter debilitatem nervosam non ad processum organicum formationis convertatur, sed ad processum destruentem ac solventem. Quam quidem opinionem quatenus viri docti vel experientia vel ratiociniis aliis suffulserint equidem ignoro, quum tantum potiora quaedam illorum e scriptis excerpta, aliis locis legerim. De Sundelino Meissner refert (in den Forschungen des 19ten etc. Band V. p. 365) de Naumanno Schmidt (in den Jahrbüchern der in- und ausländischen Medicin. Band VII p. 187).

C a p u t III.

Quae medici varii experti sint putrescentiam observantes, accuratius persequentibus, prima nobis quaestio oritur, quae ratio sit

putrescentiae et febris puerperalis? — Jam John Clarke *) viros minus peritos saepe gangraenam uteri animadvertere sibi visos esse exposuit, ubi nulla adesset, adspectu loci, cui placenta adhaeserat et residuis placentae putridae sanguineque coagulato uteri gangraenosi speciem prae se ferentibus deceptos. Erroris notam sanam superficiem uteri subjacentis esse dixit. Nihilominus, quam primum Boër fatalem vocem putrescentiae ediderat, quum febres puerperales observarentur, ubi parietes uteri intus tegumento nigricante et foetido, circiter dimidiam lineam crasso obtecti apparebant, quod, quo loco placenta adhaeserat, altissimum erat, complures medici eo erroris adducti sunt, ut hunc statum pro putrescentia uteri haberent. Attamen patet, illarum partium putredinem nulla alia ex re prodire, quam e secretione lochiorum per febrem puerperalem turbata, quae ubi febris paulo vehementior est, raro integra manet. Si praeterea reputamus tunicam deciduam, quae simul processu secretorio solvenda est, partu facto per se jam membra-

*) an essay on the epidemical disease of lying-in women etc. London 1789.

nam esse morti propinquam, profecto non mirabimur, producta dissolutionis chemicae in superficie membranae mucosae uteri reperiri. Organis sexualibus feminarum, auctore J. Schmitt, illud etiam proprium est, quod post mortem plerumque celerius in putredinem abeunt, quam reliquae corporis partes, ut certis limitibus seperari nequeant, quae per vitam et quae mortua aegrola putredine mutata sint.

Abusum illum vebri putrescentiae quum sensissent medici complures, e quibus Wenzelum, Schmittum, Ballingum nominasse sufficiat, sententiam denique pronuntiarunt: phaenomena solutionis putridae, superficiei adhaerentis, quae mortua tunica decidua et placentae residuis effecta essent, putrescentiae nomine non digna esse, quod, ut jure adhibeatur, majorem minoremve uteri partem ad minimum membranam ejus mucosam putredinis participem factam esse oportere. Quod quamquam jure postulari videtur, eo tamen quaestioni a me supra propositae nondum responsum est. Negari enim non potest, haud raro putrescentiam quo sensu eam scriptores illi intellexerunt, in puerperis e febre puerperali mortuis observari. Nominatim complures epidemiae febris puerperalis occurrerunt, ubi

membrana mucosa atque substantia uteri ipsa magis minusve emollita, putris, foetida ac saepe satis profunde nigro colore tincta apparebat. Sufficit verbo commemorasse epidemias a Leroy, qui Boëro prior morbum vidit, a Lippicho, et Neumanno observatas. Iterum igitur quaero, quanam ratio sit putrescentiae et febris puerperalis? Boër, dum putrescentiam saepe febris puerperali, quam vocent, subesse contendit, effectum pro causa habuisse videtur. Simili ratione peccaret, qui depositum sic dictum lacteum in cavo abdominis febris puerperalis causam esse posse crederet. Quod Schönlein et alii, quos supra attuli, morbos illos tantum fortuita complicatione junctos inveniri dicunt, eamque tam frequentem esse, quia uterque morbus solas puerperas aggrediatur, vel quod Schmidtmüller putrescentiam et febrem puerperalem mechanicis laesionibus simul provocari arbitratur, in eo viros doctos falli persuasum habeo. Epidemias enim febrium puerperalium descriptiones habemus, ubi semper in cadaveribus uteri putrescentia observata est. Hinc mihi de causarum nexu cogitandum videtur, eoque longe alio, quam quem Schmidtmüller posuit, quum laesiones mechanicae non saepius una aliqua in epidemia, quam in altera quavis ac-

cidere soleant. Nonne potius, Buschio auctore, putrescentiam pro febre puerperali peculiari ratione mutata, vel Bischoffium et Eisenmannum secuti pro una ex multis exitus formis habeamus, quibus febris puerperalis terminetur? Ut quidem parum refert dijudicare, utrum illi verum censeant, qui putrescentiam peculiarem quandam febris puerperalis formam ducant, an qui eam exitum febris puerperalis esse arbitrentur, quum utrique in summa rei congruant, nimirum esse febres puerperales, quae ad uteri putrescentiam inclinent, ita majoris momenti esse videtur id ipsum illustrare, num putrescentia e morbo locali an ex universali pendeat? Priore capite scriptores nonnullos, ut Lippichum, Lecum etc. contendere audivimus, inflammationem intimae tunicae uteri, quae plus minusve in substantiam uteri propagetur, istam febrem puerperalem ad putrescentiam tendentem constituere et ad eam explicandam sufficere. Et symptomata inflammationis topica vivente aegrota in conspectum venientia, quae, ut plerumque in inflammationibus textus mucosi atque organorum aliquot parenchymatosorum, parum perspicua esse solent, et vestigia inflammationis, in sectione reperta, argumento iis sunt, inflammationem, quam septicam faciunt, sufficere

ad febrem talem puerperalem progignendam. Alii rursus, ut Berndt, Carus, Eisenmann putrescentiam e febre puerperali pendere credunt, si haec indolis sit typhosae, quia inter omnes constet, febrem quamque typhosam libenter cum inflammationibus diversissimorum organorum conjungi, quae et obscurissima symptomata localia viventibus aegrotis praebeant, et perniciosissimae sint miroque ac vix credibili modo organa affecta deleant. Ita opiniones pariter differunt, atque ante tempus aliquod certamine de Ileitide a Broussais excitato. Equidem sententiae posteriori faveo et quidem eam ob causam, quod epidemica ratio et indoles illius mali contagiosa, de qua vix dubitari potest, (v. Lee l. c. p. 108 et Schönleinum) febrem primariam esse me convincunt. Nec mutationes aliis in organis, praesertim in ovariis observatae (Lippich, ovaria, inquit, tumida, discolora, in pultem fere resoluta) ex sola metritide deduci posse mihi videntur. Jam quum os uteri partu praecipue extendatur, et locus, cui placenta inserta est, hac decedente, plus minusve irritetur, nihil est, quod miremur, febrem vehementem, cujus quasi focus in systemate genitali positus est, quaeque libenter cum affectionibus inflammatoriis se conjungit, chemi-

cam dissolutionem iis in partibus producere, quae partu maxime laesae sint. Tantum vero abest, ut inflammationem his in casibus exstare negem, quippe quod sectiones confirment, ut affectionem localem pro inflammatione asthenica habeam, quae ad exitum tendat in corruptionem sphacellosam.

Aptum sit hoc loco de complicatione putrescentiae cum phlebitide uterina verba facere. Sanguinem coagulatum et pus in venis uteri, internamque venarum membranam rubefactam invenisse, satis habebant medici ad phlebitidem uterinam, tanquam morbum peculiarem, constituendam. Quo quidem novo de morbo, licet maxime differant opiniones, omnes tamen scriptores eo consentiant, ut, antequam innoterit, jamdiu eum inter puerperas saeviisse, sed adhuc nomine febris puerperalis vel metritidis puerperarum appellatum esse dicant. Sic Clarke *) in puerperis, teste ipso metritide necatis, pus in venis reperit nec tamen novum ideo posuit morbum. Quin recentiores etiam scriptores exstant, qui phlebitidem uterinam a febre puerperali se-

*) Practical Essays on the Management of pregnancy. Lond. 1793 pag. 70.

jungendam non esse censeant, quorumque alteri *) affectione inflammatoria venarum organorum pelvis omnino opus esse credant ad febrem, quae puerperalis dicatur, progignendam, alteri **) phlebitidem uterinam frequentiore, quam ipsam peritonitidem, febris puerperalis formam habeant.

In cadaveribus puerperarum phlebitide confectarum uterus major invenitur, quam illo tempore esse solet, fuscus vel nigricans, atque interdum tantopere emollitus, ut digitus in eum penetret veluti in pulmonem hepatisatione solutum. Haec mollitia maxima est superficiem internam versus, praesertim, ubi placenta sita fuerat. Cavum uteri saepe crassa quadam cuti vestitum apparet. Hae mutationes interdum verae putrescentiae gradum attingunt. Dance ***) et alii, quibus morbi hujus observandi facultas data fuit, phlebitidem uterinam plerumque simul cum metritide occurrere, eadem, quae hanc, symptomata provocare et demum pure in circui-

*) Balling „zur Venenentzündung“. Würzburg 1829 pag. 296.

**) Lee l. c. p. 64.

***) Ueber Entzündung der Venen etc., übersetzt von Himly. Jena 1830.

tum sanguinis recepto, ubi peculiaria symptomata progignat, ab ista discerni posse affirmant. Cui rei quum accedat, quod primum rubor tunicae internae venarum inflammationem nondum comprobat, tum venae perbreve tantum tempus inflammatione affectae, permagnam puris copiam continent, denique phlebitis ulteriore decursu simillima est statui resorptionem puris sequenti, haec omnia nonnihil sustentant opinionem, pus ipsius textus cellulosi (in quo illud in phlebitide uterina saepius inveniri constat*) inflammatione formatum, venarum tantum resorptione in has transire. Ita metritide, quae molliem et corruptionem sphacelosam in interna praecipue superficie provocet, et simul symptomata inflammationis venarum excitet, res omnis explicari possit. Quam quidem explicandi rationem licet pluris non faciamus quam hypothesein quamvis, hoc tamen constat, nobis hoc in statu rem esse cum processu inflammatorio, et ex hoc omnes mutationes pathologicas, quae speciem putrescentiae usurpent, ducendas esse.

*) Schmidt's Jahrbücher etc. 1838 *N^o* VI. pag. 301.

C a p u t IV.

Quamquam experientia putrescentiae epidemice saevientis causam semper in malignis febribus puerperalibus quaerendam esse docuit, plures tamen exstant observationes putrescentiae sporadicae, passim descriptae, quae putrescentiae uteri, e febre puerperali non pendentis, opinionem moveant et confirment. Hanc equidem putrescentiam primariam nominabo. Sunt quidem, qui eam omnino rejiciant; at quis febris puerperalis notionem ad eos casus extendat, ubi vel ante partum finitum aegrota obiit, sectio vero uterum putrefactum monstravit, vel puerpera paucis horis post partum exstincta est, vel denique symptomata febrilia usque ad mortem nulla omnino observata sunt? Exempli quoque feminarum, abortu facto mortuarum, ubi post mortem putrescentia uteri inventa est, ex parte putrescentiam primariam probant, quamquam etiam abortum interdum febris puerperalis sequitur. Haec omnia scriptores cogunt, ut putrescentiam uteri esse ponant, quae jam graviditatis tempore exorta, circa partum perfecte evolvatur.

Omnibus aegrotarum historiis, variorum-

que scriptorum opinionibus in unum collectis et comprehensis, hanc putrescentiam non inflammatione mere activa produci, consensu omnium confirmatum videmus, exceptis fortasse Pfeuffero *) et Baumgärtnero **), quorum prior etiam contendit putrescentiam nunquam oriri, ubi inflammatio fortiter impugnetur. Ambo inflammationem activam in gangraenam transeuntem in mente habuisse videntur. Gangraenam talem inflammatoriam in puerperis nasci posse multa exempla (Vide Meissner's *Forschungen des 19ten Jahrhunderts* etc. Band II. pag. 248) docent, ea vero, si accuratius rem inspicias, cum putrescentia confundi plane nequit. In putrescentia enim symptomata inflammationis intensivae nulla manifestantur, nec vero scriptorem quemquam alias ejus causas indicasse videmus, quam quae corpus debilitent. Si putrescentia semper veram inflammationem sequeretur, saepius in feminis robustis ac plethoricis, systemate vasorum irritabili instructis, quam in feminis corpore laxo, cachectico ac debilitato praeditis inveniretur. Febris, si adest, characterem inflam-

*) Horn's Archiv 1824 pag. 256.

**) Specielle Krankheitslehre etc. Stuttgart 1837 S 767.

matorium non habet. Desiderantur praeterea et conamina illa naturae medicatricis, quibus partes emortuas remove tentet, (ut post gangraenam inflammatoriam collum uteri nonnunquam detrusum invenerunt) et in cadavere signa inflammationis activae. Minime omnium vero putrescentiam valida cura antiphlogistica, quam vocant, impediri vel dissolvi posse, qui eam observarunt, scriptores consensu testantur. Boër, cura antiphlogistica adhibita, inquit, eo prius ad mortem festinant.

Jam paucis de variorum scriptorum opinionibus singulatim disseram.

Maxime divulgata est sententia disciplinae Bøerianae, putrescentiae uteri peculiarem quandam processum destructivum subesse, qui, nulla hypersthenosi praegressa, directam dissolutionem materiae organicae efficiat. Boërum primum hanc opinionem concepisse, eumque Jörgium, Rombergum et alios secutos esse supra vidimus. Eidem processum illum peculiarem exemplis ex analogia repetitis illustrare conati sunt, iis vero rem potius turbaverunt. Qui enim putrescentiam cum decubitu compararunt, inviti processum inflammatorium illi subjecerunt, quum decubitus in ambitu omnia symptomata inflammationis reperiuntur, rubor, calor, dolor, etc., quae ad

transitum ejus in valetudinem aut ad mortem usque perstant. Qui gastromalacia ad comparisonem usi sunt, rem obscuram re etiam obscuriore illustrare tentarunt. Non magis analogiam cum noma apte exsequi licet. Eisenmann (l. c. p. 541) nomam eo a putrescentia differre dicit, quod ipsa altius penetret, dum putrescentia magis per superficiem extendatur, quod noma organa celerius deleat, partes circumjacentes nunquam simul afficiat, ac denique longe alium odorem partium delectarum excitet.

Jörg et Carus processum mortificationis tunicae deciduae et placentae, ubi utero ad eum a se arcendum non satis virium vitalium sit, latius propagatum putrescentiam parietum progignere contendunt. Quod ut refelleret Balling (l. c. pag. 110) experimentum mortuo in utero instituit, quod tamen hanc ipsam ob causam nihili est. Mihi quidem aegrotarum historiae de retentione et resorptione placentae agentes, quam nobis fingere non possumus, nisi post solutionem putridam factam, illi opinioni virorum doctorum obstare videntur. Illae enim, in casibus infaustis, reactionem exstitisse, quam febris putrida terminaverit, nec tamen, ni fallor, uteri pu-

trescentiam ullam, sectione facta, in conspectum venisse, docent. Praeterea, si vera esset opinio illa, locus, cui placenta inserta fuerat, sedes constans putrescentiae esse debebat, at haec vel saepius etiam ori uterino insidet. Minus etiam transitus putredinis a foetu putrido in uterum, quem Eisenmann posuit, videtur probatus esse. Certe historia aegrotae, a Girlo *) data, qua Eisenmann pro argumento utitur, ea non est, quae hunc originis modum demonstret. Ipsa enim uteri degeneratio hoc in casu tam peculiaris erat, ut non facile exemplis putrescentiae Boërianæ adnumerari posset, et praeterea longius processerat in parietibus uteri, quam in ipsa foetus superficie.

Quod ad Schönleinum ejusque discipulos adinet, nec decernere hoc loco juvat, utrum familia neurophlogosium tantum excludendi via orta sit, an revera naturam fundamentum habeat, nec definire, qui ejus sint fines, quum Albert etiam tubercula ad eam referat, quae Schönlein sejungit. Aliae sunt res,

*) *Gem. deutsche Zeitschrift für Geburtskunde etc.* Band IV. pag. 114.

quae efficiant, ut, num vera sint, quae Schönlein de putrescentia uteri docuerit, dubitem. Quum enim Schönlein putrescentiam solis puerperis vindicet, camque et contagiosam esse, et partibus gangraenosis detrusis in sanitatem transire posse dicat, ac denique Lippichi relationem, de epidemia febris puerperalis jam supra commemorata datam, secutus, certam et accuratam descriptionem putrescentiae praebeat, dum Albert ipse justam ac veram symptomatologiam hujus morbi, quae nunc sit experientia, exhiberi non posse fatetur, patet haud dubie virum doctissimum malignam febrem puerperalem ad putrescentiam tendentem in mente habuisse, et quodque aliud putrescentiae genus plane neglexisse.

Hesse, Luroth, Finzelberg, Tott et ex parte etiam Carus, putrescentiae nomen cum hysteromalaciae nomine commutarunt. Quum vero mollitia uteri a putrescentia plane diversa re vera exstet, (quae a Lurotho in tractatu jam citato descripta est, et nomen hysteromalaciae vere meretur) scriptores illi non tantum confusioni rerum occasionem dederunt, sed etiam, ut mihi quidem videtur, duos status morbosos inter se diversos copu-

lare conati sunt. Jam non id agam, ut de natura utriusque morbi iudicium feram, utrius indoles inflammatoria sit, utrius non inflammatoria constituens, (id quod difficillimum est factu) indeque quantum inter se differant, demonstrem, sed id efficere conabor, ut e conditionibus, quibus uterque morbus oritur, atque e phaenomenis in sectionibus inventis, satis pateat, hysteromalaciam toto coelo a putrescentia distare. Si enim scriptores modo nominati concedunt, putrescentiam non nisi circa partum perfecte evolvi, et internam tantum uteri superficiem, praecipue os uteri, quemque placenta locum tenuerit, occupare, tum partum illa raro turbari, uteri autem parietes crassiores inveniri quam alias eo graviditatis vel puerperii tempore esse soleant, denique odorem putridum putrescentiam semper comitari, haec, inquam, si concedunt, satis mihi argumentorum dant, quibus morbum alterum ab altero discernam. Hysteromalacia enim quovis status gravidi momento, imo vel extra graviditatem nasci et evolvi potest. Cujus rei exemplum nobis servavit Böthlingk, (in dissert. sua de metrit. chronica Dorpati 1834) quod breviter referre non supervacaneum habeo. Femina quaedam

ex ultima graviditate doloribus abdominis subinde revertentibus laborabat. Quem statum postquam 10 menses pertulit, aliquando, quum mane alvum depositum iret, subito vehemente dolore percussa animo linqui coepit. Remota syncope omnia symptomata haemorrhagiae internae apparuerunt. Aegrota vesperi mortua est. Uteri paries posterior ruptus, sanguis in cavum abdominale effusus erat. Major uteri pars peculiari modo emollita, ut digito facillime perforari posset. — Deinde in hysteromalacia locus emollitus plerumque extenuatus est et quasi atrophicus. Huic rei argumento sit praeter casus a Lurotho communicatos, exemplum ab Hennio *) relatum. Femina gravida, postquam dolores ad partum exigui inceperunt, ex haemorrhagia interna obiit. Sectio dextra uteri parte fissuram monstravit, quae vero non usque in ipsum cavum uteri penetraverat. Eo loco uteri substantia mollis ac tenuissima erat, ita ut digitis facile transfigi posset. Hinc et ex multis aliis exemplis elucet, hysteromalaciam unam e frequentissimis causis rupturae uteri

*) Rust's Magazin etc. Band 23 pag. 316.

esse, quod etiam Hesse (l. c. p. 164) affirmat. Quum jam nullum exemplum rupturae putrescentia effectae noverim, hoc etiam ad utrumque morbum segregandum valebit. Accedit quod in hysteromalacia saepe etiam alia organa emollita sunt, quae ad systema genitale non pertinent, ut quidem Lee et Luroth nobis tradunt; quod enim Balling idem in putrescentia fieri contendit, id perfectis relationibus sectionum, quae in feminis putrescentia mortuis institutae sunt, non comprobatum inveni. Denique odor foetidus discrimen praecipuum constituat. Ait quidem Hesse lochia propter peculiarem uteri naturam etiam sano statu male olere, neque ideo mirum esse, quod utero aegrotante odor pessimus existat, attamen observationibus Lurothi (l. c. pag. 4) aliorumque probatum est, ipsorumque verbis divulgatum, in malacia uteri non tantum putridum odorem non adesse, sed ne ingratum quidem. — En tibi discrimina, quibus permotus morbos istos inter se separavi. Sive hysteromalaciam ex inflammatione chronica sive e nutritione vitiosa exortam nobis fingamus, profecto tandiu de verbo putrescentia uteri inter viros doctos convenire non potest, quam-

diu malacia cum putrescentia confunditur *).

*) Hoc loco inserere quaedam liceat, quae nuper legi, quaeque mihi quodam modo cum putrescentia cohaerere videntur. Novissime enim Rokitsansky (Med. Jahrbücher des Österreich, Staats, Neueste Folge. Band XX, Stück I. pag. 81) animos ad processum dysentericum in puerperis occurrentem atque in tunica uteri mucosa sedem collocantem convertit. Mutationes anatomicae uteri, inferioribus gradibus hujus processus effectae, non facile unquam confusione cum putrescentia occasionem praebuerit. Contra altissimo illius vitii gradu, rapidissimo cursu cum phaenomenis status putridi decurrente, auctore Rokitsansky, intimum uteri stratum in massam quandam fuscam, villosam, friabilem, vel leviter adhaerentem, vel plane detrusam, corruptum reperitur, cavum uteri materia foetida impletum, uterus ipse laxus, pallidus, ac puter et variam ad crassitudinem sapie illa imbutus. Hanc dysenteriam uterinam Rokitsansky et acuto et protracto cursu morbi puerperalis observavit. Quae quidem phaenomena sectione detecta, ut nonnunquam putrescentiae sic dictae simillima sint, quum ibi etiam inflammationis signa deesse dicantur, ita valde dolendum est, Rokitsanskium signa illius morbi physiologica plane silentio praeteriisse. Hinc enim incertum manet, utrum talis dysenteria adhuc omnino non cognita fuerit, an putrescentiae adnumerata. Nihilominus observatio ista mul-

Opinionem d'Outreponti et Sczuckii reliqui medici non magni fecerunt, nec vero mihi illa satis suffulta videtur argumentis. Hebetes dolores abdominis inter graviditatem, pressione facta crescentes illi sufficere arbitrantur ad probandam inflammationem lentam. Quod si verum sit, utroque in casu a clarissimo d'Outrepont allato, ubi aliquot diebus post partum symptomata metritidis acutae accesserunt, haud injuria putrescentia postea inventa, ex illa metritide repetatur. Quum praeterea dolores illi per graviditatem saepe desint, opinio illa magis etiam ad nihil recedit.

Sundelini et Naumanni sententiam pro mera hypothesisi habeo, quam non minus difficile sit refellere, quam probare. Impugnet eam id, quod alia phaenomena influxus nervosi deficientis desiderantur, sed altera ex parte haud ineptum analogon praebet gangraena senilis, quippe ubi interitus virium

tum ad tempora futura valebit; certe dysenteria epidemice grassante, ubi mutationes tales uteri in conspectum venerint, primum de dysenteria uterina cogitandum erit.

nervosarum et cum iis totius vitae organicæ a superficie externa ad organa interiora progrediatur. Est autem quæ dicitur interna uteri superficies externa, quatenus nervorum fines in ea inveniuntur.

Haud ineptum videtur hoc loco opinionis aliquot scriptorum, quorum in numero etiam J. Schmitt est, mentionem facere, qui veram putrescentiam affuisse negant, ubi infans via naturali sine artis ope in lucem editus sit. Quam rem ut probet, Schmitt casum, quem supra commemoravimus, a Velteno observatum, affert, ubi partus procedere non poterat, sectioque caesarea facienda erat. Hic autem putrescentia tantos progressus fecerat, ut femina paulo post quam dolores ad partum inceperunt, moreretur. Hinc infans, matre mortua, nullo pacto sine artis adminiculo edi poterat. Praeterea commemorandum est, hoc in casu totum parietem uteri anteriorem putredine correptum fuisse, ideoque infantem, quum contractio parietis anterioris debilior esset, secundum axem pelvis depelli nequivisse. Denique observationes ab aliis medicis factæ, partum etiam putrefacto utero via naturali perfici posse docent. Ita Jörg vel etiam exiguis ac debilibus doloribus ad

partum uterum onere suo liberari vidit, quum es uteri invalidum mox cederet satisque pateret. Imprimis vero reputandum est putrescentiam uteri plerumque demum puerperii tempore evolvi.

Caput V.

Postquam capite praegresso operam dedi, ut monstrarem, quid falsi atque incerti haberent variorum scriptorum de putrescentia uteri sententiæ, meam ipsius opinionem audire aveat lector benevolus. Ne tamen credat, me novam quandam ac propriam opinionem prolaturum, quum, si quid video, illorum scriptorum in verbis, ut error, ita etiam veritas insit. Hanc ut ab illo sejungerem et liberarem mihi propositum fuit. Plures ex illis scriptoribus, ut J. Schmitt, Berndt et alii, critico animo rem examinantes, viam præciverunt, quæ mihi ingredienda est, illorum ego vestigia premam. Intellexerunt enim viri docti adhuc varios status morbosos confusos ac permixtos esse, monueruntque, quod jam supra narratum, ut ne gangraena inflammatione activa effecta, et putrescentia febres

perperales malignas sequens cum putrescentia sic dicta primaria confunderentur, quia inde omnis error natus esset. Haec res me compulit, ut aegrotarum historias diligentius examinarem, quibus edoctus monstrasse mihi videor, etiam ab confusione hysteromalaciae et putrescentiae cavendum esse. Superest, ut ultimum confundendi genus, idque frequentissimum, quod quamquam fuerunt qui notarent, justo tamen magis a viris doctis neglectum est, hoc loco nominem et discrimen nostrum ad finem pergrave constituam et confirmem. — Est quaque in re, quod vituperes, est, quod laudes. Effectus salutare forcipis laudibus cumularunt nec injuria, haec enim summum locum tenet inter remedia partum et accelerantia et efficientia, quare quamdiu dolorum debilitas, pelvis male conformata, aliaque vitia partum impediunt, tamdiu forcipe utendum erit. Altera autem ex parte non negligendi sunt effectus forcipis noxii et laedentes. Ex historiis aegrotarum putrescentia per se existente laborantium, quarum omnino non magnus est numerus, eae, quae morte terminatae sunt, dimidiam partem forcipem prius adhibitam esse referunt. Tales inveniuntur ab Alberto (l. c. pag. 180) Zimmer-

manno (l. c.) Kuhkio *) et multis aliis scriptoribus communicatae. His in casibus cum difficultate plerumque applicata est forcipe, vel etiam tractiones frustra tentatae. Sunt quidem, qui dicant putrescentia uteri evoluta partum sine adminiculo artis perfici non posse, sed his jam sine praecedentis capitis responsum est. Quodsi operatione forcipe facta, in sectione praecipue os uteri putrefactum invenitur, haud dubito, quin jure colligere liceat, talem putrescentiam ab effectu mechanico forcipis ducendam esse, modo ne aliae res huic sententiae obstant.

Jam vero illud de exemplis putrescentiae commemoratis in genere valet, omnium vero maxime relatio sectionis a Doctore Albert nobis tradita opinionem meam confirmare videtur. Hic enim, infante forcipis ope extracto, matre serius ex haemorrhagia mortua, striam tunicae intimae uteri VII ad XXIV lineas latam, laeva parte ab orificio ad dimidium uteri usque pertinentem, colore cinereo tinctam et emollitam invenit, ita ut facile digito destringi posset, reliquo utero plane sa-

*) Rust's Magazin etc. Band 43 pag. 269.

no. Hanc striam pro vestigio forcipis prementis et contundentis habeo, licet hac contusione mors non effecta sit, quae paucos post dies per haemorrhagiam adducta est. Quod autem forceps frequentissime adhibetur, dum putrescentia tantum raro occurrit, opinioni meae non officere videtur. Verisimile enim est, malum illud, dum levius sit, a natura facile vinci, eoque medicos fugere. Rarissime contusio ista mortem afferat, at mortua demum aegrota sive ex gangraena sive alia quavis ex re, destructio in conspectum venire potest. Etiam symptomata a medicis his in casibus indicata cogitationem contusionis confirmant. Nam et hic, ut ubique, contusionem non comitantur symptomata purae inflammationis activae, sed inflammationis speciei tam exiguae, ut transitus in gangraenam non expectetur. Cujus rei auctores affero Schmidtmüllerum et Wenzelum, qui primi legentium animos eo converterunt, et Buschium, qui putrescentiam in casu quodam, ubi forceps applicata est, primariam fuisse, quod Jörg censuit, aperte negavit.

Simili ratione, tque operatio forcipe facta, versio foetus agit. Cujus rei quamquam facile plura exempla afferri possunt, unum